

تحلیل رویکرد تقاضامحور و حقوق بشری سازمان ملل متحد در مقابله با مواد مخدر

اسماعیل بقایی‌هامانه*

علی قاسمی‌فرد

چکیده

سازمان ملل متحد از دهه ۱۹۸۰ میلادی به بعد هم‌زمان با ادامه رویکرد مقابله با عرضه مواد مخدر، رویکرد مقابله با تقاضا را نیز در پیش گرفت. اتخاذ چنین رویکردی نتیجه بروز برخی از نتایج نامطلوب حاصل از برخورد قهرآمیز با عرضه مواد مخدر بود. در این مقاله با استفاده از روش تحلیل کتابخانه‌ای اسنادی و با بررسی رویکردها و جهت‌گیری‌های سازمان ملل متحد در خصوص مواد مخدر، به بررسی دلایل عدم موفقیت رویکرد عرضه‌محور پرداخته و سپس مؤلفه‌های اصلی رویکرد تقاضامحور سازمان ملل متحد را برشمرده و دلایل اتخاذ چنین رویکردی نیز بیان خواهد شد. نتایج رویکرد مقابله با عرضه مواد مخدر توسط سازمان ملل متحد، همواره مطلوب نبوده و در برخی مواقع کاملاً متضاد با هدف اصلی این سازمان بوده است. با اهمیت یافتن مباحث حقوق بشری در سازمان ملل متحد و در سطح جهان، حوزه مقابله با مواد مخدر نیز تحت الشعاع این ادبیات قرار گرفته و رویکرد سازمان ملل در نحوه مبارزه با مواد مخدر را تحت تأثیر قرار داده است.

واژه‌های کلیدی: مقابله با مواد مخدر، رویکرد تقاضامحور، سازمان ملل متحد، حقوق بشر، مجازات اعدام

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* دکتری حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران

ebaghai.ut@gmail.com

— کارشناسی ارشد دیپلماسی و سازمان‌های بین‌المللی، دانشکده روابط بین‌الملل، وزارت امور خارجه
(نویسنده مسئول)
ghasemifard66@gmail.com

فصلنامه سازمان‌های بین‌المللی، سال دوم، شماره هشتم، پاییز ۱۳۹۸، صص ۷۸-۴۵

مقدمه

معضل مواد مخدر همواره از بزرگ‌ترین معضلات و مشکلات جامعه بشری در دوران معاصر بوده و نوع برخورد با این معضل اجتماعی نیز فراز و نشیب‌هایی را پشت سر گذاشته است. در سال ۱۹۱۲ نخستین قانون‌گذاری بین‌المللی در خصوص محدودیت خرید و فروش مواد مخدر صورت گرفت. پس از آن و با تشکیل جامعه ملل، چندین کنوانسیون بین‌المللی دیگر نیز مورد تصویب کشورهای قرار گرفت تا اینکه پس از جنگ جهانی دوم و با تشکیل سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵، این اقدامات وارد مرحله جدیدی شد. از بدو تأسیس این سازمان، رویکردی قهرآمیز با عرضه مواد مخدر در پیش گرفته شد، اما این رویکرد در دهه ۱۹۸۰ تغییر کرد. پرسش اصلی این است که چرا سازمان ملل رویکرد قبلی خود را در خصوص نحوه مقابله با مواد مخدر تغییر داد و مؤلفه‌های اصلی چنین تغییر رویکردی چیست؟ برای فهم این موضوع نیاز است که با بررسی و تحلیل برنامه‌ها و اسناد سازمان ملل متحد، رویکرد این سازمان را دریابیم که طی این چند سال همواره به دنبال اجرای چه نوع سیاست‌هایی بوده است و آیا این سیاست‌ها موفق بوده‌اند یا خیر و دلایل موفقیت یا عدم موفقیت هر کدام از این سیاست‌ها چه بوده است؟

۱. اتخاذ رویکرد متعادل توسط سازمان ملل متحد؛ توجه هم‌زمان به کنترل

عرضه و تقاضا

از زمان شکل‌گیری سازمان ملل متحد تا دهه ۱۹۸۰ میلادی، این سازمان همواره کشورهای جهان را تشویق می‌کرد که رویکردهای سخت‌گیرانه‌ای را در قبال عرضه مواد مخدر در پیش بگیرند، اما در این دهه این رویکرد رفته‌رفته و آرام تغییر کرد.

سطح تولید، قاچاق و سوء مصرف مواد مخدر در دهه ۱۹۸۰ همچنان بالا بود. تولید غیرقانونی تریاک در میانمار در مقیاس زیادی ادامه داشت و کشور افغانستان تبدیل به یک کشور مهم تولیدکننده مواد مخدر غیرقانونی شد. مواد مخدر، منابع مالی مجاهدینی را تأمین می کرد که علیه حکومت کمونیستی مورد حمایت شوروی در حال جنگ بودند. علاوه بر آن، تولید غیرقانونی برگ کوکا و در نتیجه تولید کوکائین در منطقه آند^(۱) هر ساله رکوردشکنی می کرد. تولید حشیش و مصرف آن به میزان بالایی باقی ماند، اگرچه ریشه کنی قابل توجهی در برخی از کشورهای آمریکای لاتین صورت گرفته بود. همچنین در این دهه، تقسیم بندی کشورها به کشورهای تولیدکننده و کشورهای مصرف کننده که به طور سنتی تا آن زمان مرسوم بود، اهمیت گذشته خود را از دست داد و اکثر کشورها تحت تأثیر سوء مصرف و قاچاق مواد مخدر قرار داشتند. این وضعیت را می توان این گونه خلاصه کرد که موج ایجادشده از معتادان به مواد مخدر که از دهه ۱۹۶۰ آغاز شده بود، اکنون نشان دهنده پدیده ای ناشناخته بود. پدیده ای که ابعاد آن بسیار گسترده شده بود. اعتیاد در سرتاسر کره زمین فارغ از قومیت ها و ملت ها، طبقات اجتماعی، سن و نیز صرف نظر از جنسیت و نژاد گسترش می یافت. خساراتی را که این پدیده به سلامت جسمی و روانی تک تک افراد و جامعه وارد می کرد، تبدیل به خطری بزرگ در مقیاس جهانی شد. اعتیاد به یک خطر جدی برای بسیاری از دولت ها از حیث تأثیرات عمومی و اقتصادی آن و همچنین سلامت اجتماعی تبدیل شد.

این گسترش سریع در سطح جهانی باعث شد که تلاش های مجددی برای رسیدگی به مشکل مواد مخدر در سطح جهانی در سال ۱۹۸۷ دوباره آغاز شود. حاصل این تلاش ها برگزاری کنفرانسی در سطح وزرا در وین در تاریخ ۱۷ تا ۲۶ ژوئن ۱۹۸۷ با حضور نمایندگان ۱۳۸ کشور بود. در پایان این کنفرانس، یک اعلامیه سیاسی به تصویب رسید. این کنفرانس مجدداً بر اراده سیاسی برای اقدام شدید علیه مواد مخدر، قاچاق و تعیین معیارهایی برای ارزیابی پیشرفت ها تأکید کرد (www.un.org). در این کنفرانس، «طرح جامع چند رشته ای برای فعالیت های

آینده»^۱ در جهت مقابله با کاهش عرضه قاچاق و مصرف مواد مخدر تصویب شد. این طرح شامل چهار فصل: پیشگیری و کاهش تقاضای غیرقانونی، کنترل عرضه، جلوگیری و سرکوب قاچاق غیرقانونی و درمان و توان‌بخشی می‌شد (www.nzdl.org).

یکی از دستاوردهای اصلی طرح جامع چندرشته‌ای، معرفی یک «رویکرد متعادل» در برخورد با معضل مواد مخدر بود. در فصل نخست، طرح کنترل عرضه در برابر طرح کنترل تقاضا مطرح شد و فصل دوم به‌طور مشخص به مقابله با عرضه می‌پرداخت. طرح جامع به این نتیجه رسید که به‌منظور برخورد همه‌جانبه با کلیات معضل سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر، باید هم عرضه و هم تقاضا برای مواد مخدر کاهش یابد و در راستای شکستن پیوند بین عرضه و تقاضا که منجر به قاچاق مواد مخدر می‌شود، اقداماتی صورت گیرد. این اقدامات در حوزه مقابله با تقاضا شامل آموزش در مدارس، آگاه‌سازی والدین، پزشکان و غیره و در زمینه مقابله با عرضه شامل ترویج کمک‌های اقتصادی و مالی به کشاورزان، کمک‌های سازمان ملل متحد برای طرح‌های توسعه روستایی و غیره می‌شد (United Nations, 1992: 901-903). فصل سوم در ارتباط با قاچاق غیرقانونی، حمل و تحویل تحت نظارت، پولشویی و استرداد مجرمان سخن می‌گوید. در بزرگداشت دستاوردهای این کنفرانس بود که مجمع عمومی تصمیم گرفت ۲۶ ژوئن هر سال را طبق قطعنامه شماره A/RES/42/112، روز مبارزه با سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر نام‌گذاری کند (Pietschmann et al, 2010: 66-67).

در سال ۱۹۸۸، سندی تصویب شد که نسبت به اسناد پیشین، حاوی ابتکارات زیادی بود. این سند با عنوان «کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان»^۲، جامع‌ترین نمود قانون‌گذاری بین‌المللی در زمینه مواد مخدر است. مذاکرات معاهده، در اثر افزایش بی‌سابقه قاچاق بین‌المللی مواد مخدر در طول دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ انجام شد.

1. Comprehensive Multidisciplinary Outline for Future Activities (CMO)

2. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988)

۲. کنترل پیش‌سازها، نوآوری کنوانسیون ۱۹۸۸

کنوانسیون ۱۹۸۸ برای نخستین بار بر اهمیت کنترل پیش‌سازها تأکید می‌کند و خرید و فروش پیش‌سازهای شیمیایی برای تولید و ساخت مواد مخدر غیرقانونی را به‌عنوان یک جرم قابل مجازات مورد شناسایی قرار می‌دهد. تعداد کمی از کشورها پیش از این، قانونی را در راستای کنترل پیش‌سازها اجرا کرده بودند. در این کنوانسیون بیان می‌شود که تولید، حمل و نقل یا توزیع تجهیزات مورد استفاده در تولید مواد مخدر و همچنین تولید، حمل و نقل یا توزیع مواد شیمیایی که برای تولید غیرقانونی مواد مخدر استفاده می‌شوند، باید به‌عنوان یک جرم شناخته شود. در ماده ۱۲، کنوانسیون چندین مرحله فراتر رفت و با ذکر این پیش‌سازها ذیل دو نگاره، ایجاد رژیم کنترل بین‌المللی پیش‌سازها توسط هیئت کنترل بین‌المللی مواد مخدر را خواستار شد (Treaties Office, 2007).

پس از گذشت چندین سال از تصویب این کنوانسیون، افزایش بعضی از کنترل‌ها بر پیش‌سازها در سطح جهانی باعث ظهور موادی به اصطلاح «پیش-پیش‌ساز» یا مواد دست اول ساخت پیش‌سازها شده است که به سهولت قابلیت تبدیل به پیش‌سازهای مورد نیاز را دارا هستند و از آنجاکه بیشتر آنها در فهرست پیش‌سازهای مذکور در کنوانسیون مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۸۸ قرار ندارند، نظارت و کنترل بر انحراف و قاچاق آنها نیز وجود ندارد (ذبحی، ۱۳۹۴: ۵).

۳. اهمیت مقابله با پولشویی به‌عنوان ابزاری برای مقابله با مواد مخدر

در مسائل مربوط به جنایت سازمان‌یافته از جمله قاچاق مواد مخدر، پول نقش کلیدی دارد. اساساً ارتکاب جرائم سازمان‌یافته و به‌طور مشخص قاچاق مواد مخدر، با هدف اکتاع مادی و مالی صورت می‌گیرد. حجم عملیات مالی غیرقانونی در حدی است که می‌تواند سازوکارهای اقتصادی جهان را به‌طور جدی به مخاطره اندازد. مهم‌ترین این عملیات مالی، پاک کردن پول ناپاک حاصل قاچاق و مصرف مواد مخدر است. میان قاچاق مواد مخدر و پولشویی ارتباط دوسویه برقرار است؛ بدین معنی که پول بادآورده در مسیر تجارت مواد مخدر قرار می‌گیرد و در مقابل

سود حاصله از آن دوباره وارد چرخه معامله قانونی می‌شود تا تطهیر شود (غنجی، ۱۳۸۶: ۷۷).

ضرورت مقابله با تطهیر عواید حاصله از ارتکاب جرائم به‌ویژه جرائم سازمان‌یافته از دهه ۱۹۸۰ مورد توجه جامعه بین‌المللی قرار گرفت و برای نخستین بار در کنوانسیون ۱۹۸۸ مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان، پولشویی به‌عنوان یک جرم بین‌المللی شناسایی شد. جرم تطهیر عواید حاصله از قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان یکی از جرائم اصلی موضوع کنوانسیون مزبور به شمار می‌آید و بدین شرح تعریف شده است: «تغییر و تبدیل یا نقل و انتقال اموال با علم به اینکه اموال مزبور از ارتکاب یا مشارکت در ارتکاب جرائم موضوع این کنوانسیون حاصل شده است؛ به‌منظور اختفا یا کتمان منشأ غیرقانونی آن اموال یا به‌منظور کمک به فرد یا افرادی که در ارتکاب آن جرائم نقش داشته‌اند تا از آثار و تبعات قانونی عمل خود بگریزند» (بقایبی‌هامانه، ۱۳۸۵: ۸۹).

«گروه ویژه اقدام مالی»^۱ در سال ۱۹۸۹ و با ابتکار گروه هفت^۲ و در راستای کنوانسیون ۱۹۸۸ موجودیت یافت. در پانزدهمین اجلاس اقتصادی سالیانه گروه هفت که در ژوئن سال ۱۹۸۹ در شهر پاریس تشکیل شد، اعضای گروه مذکور به‌منظور مقابله با پدیده پولشویی، گروه ویژه اقدام مالی را تشکیل دادند.^۳ طبق تصمیمی که در اجلاس سال ۱۹۹۴ اتخاذ شده است، این نهاد به‌طور کلی سه هدف اصلی را دنبال می‌کند:

۱. نظارت بر اجرای کامل توصیه‌های صادر شده توسط کشورهای عضو؛
۲. بررسی و گزارش روش‌ها و فنون پولشویی و متقابلاً اتخاذ تدابیر مقتضی برای مقابله با آنها؛
۳. تشویق به قبول و اجرای توصیه‌های چهل‌گانه این نهاد در سراسر جهان (عباسی، ۱۳۸۶: ۱۴۸).

در سال ۱۹۹۰ گروه ویژه اقدام مالی، ۴۰ توصیه را که در حال حاضر هم پایه

1. Financial Action Task Force (FATF)

2. G7

و اساس تمام استانداردهای لازم برای سیاست ضد پولشویی را تشکیل می‌دهند، ارائه کرد (مرتضوی قهی، ۱۳۸۳: ۲۷). در پولشویی مدرن، سیستم سرمایه‌ای جدید به تبهکاران اجازه می‌دهد که میلیون‌ها دلار را از طریق شبکه مجازی جابه‌جا کنند. پول توسط مراکز اسناد رایج، دلان اصلی، طلافروشان، قمارخانه‌ها، فروشندگان اتومبیل، شرکت‌های بیمه و شرکت‌های تجاری تطهیر می‌شود. با استفاده از خدمات راحت بانک‌های خصوصی، بانکداری ساحلی، مناطق آزاد تجاری، دستگاه‌های مخابراتی، شرکت‌های پست و سرمایه‌گذاری تجاری، تبهکاران قادر به پنهان کردن فعالیت‌های غیرقانونی خود هستند و انتخاب ابزار پولشویی به خلاقیت خود آنها مربوط می‌شود. تجارت بین‌المللی طلا امکانات زیادی برای از بین بردن منشأ سرمایه فراهم می‌کند. منافع مواد مخدر برای خرید طلا به کار گرفته می‌شود که به روش قانونی به نام تجارت جواهرات صادر و فروخته می‌شود. به این ترتیب پول برگشتی به منبع اصلی، تطهیر شده است (آبادینسکی، ۱۳۸۴: ۳۴۴). سیستم مبارزه با پولشویی موفقیت‌های بزرگی را در پی داشت چراکه عنصر حیاتی کل صنعت مواد مخدر، سیستم پولشویی است.^(۴) این نهاد بین‌المللی در نهایت توانست گام مؤثری در جهت مقابله با مواد مخدر در جهان بردارد.

سود حاصل از تجارت غیرقانونی مواد مخدر چنان قدرت‌آفرینی می‌کند که حتی می‌تواند بر کارکرد نهادهای سیاسی کشورها تأثیر بگذارد. گردش مالی که از تولید، حمل و نقل و توزیع مواد مخدر به دست می‌آید، بعد از تجارت نفت و اسلحه، بیشترین رقم را در سال به خود اختصاص می‌دهد. به‌عنوان مثال، گروه ویژه اقدام مالی گروه هفت کشور صنعتی در آوریل ۱۹۹۰ اعلام کرد که سالانه ۱۲۰ میلیارد دلار از وجوه حاصل از تجارت در نظام مالی جهانی تطهیر شده و در فعالیت‌های مشروع سرمایه‌گذاری می‌شود (UNODC, 1990). پس با توجه به چنین گردش مالی، سودهای کلانی نصیب قاچاقچیان خواهد شد. این پیوستگی میان سود حاصل از بزه‌کاری و سرمایه‌گذاری آن در فعالیت‌های مشروع، نقش عمده‌ای در سرپوش گذاشتن بر فعالیت‌های آنها بازی می‌کند. برای فهم سودآوری این

تجارت می‌توان به‌طور مثال به قیمت هروئین در سال ۲۰۰۱ در پاکستان اشاره کرد که در آن سال، یک کیلو هروئین در پاکستان ۶۱۰۰ دلار فروخته می‌شد و در آمریکا قیمت آن ۲۵ هزار دلار بود. همچنین علاوه بر قاچاق بین‌المللی مواد مخدر، عده بسیار زیادی هم در سطوح مختلف جامعه شامل عمده‌فروش‌ها و خرده‌فروش‌ها، در قاچاق و حمل‌ونقل مواد مخدر درگیر هستند (هاشمی، ۱۳۸۳: ۲۳۶).

۴. توجه به رویکرد کاهش تقاضا در کنوانسیون ۱۹۸۸

کشورهایی که مصرف‌کننده مواد مخدر محسوب می‌شدند، با رهبری آمریکا اصرار داشتند که این معاهده جدید، قاچاق بین‌المللی را مورد تأکید بیشتر قرار دهد، اما کشورهای تولیدکننده مواد مخدر، محوریت کنترل تقاضا را مورد تأکید قرار می‌دادند. آنها بر این اعتقاد بودند که بدون اقدامات لازم برای ریشه‌کن ساختن تقاضا یا جلوگیری از آن، نمی‌توان کاری از پیش برد. کشورهای ترانزیت^(۵)، لزوم کمک‌های مالی و دیگر کمک‌ها برای ایفای تعهدات اصلی را یادآور شدند. درنهایت با توجه به وزن بالای کشورهای مصرف‌کننده، توجه بیشتر بر عرضه متمرکز شد. یکی از تعهدات اعضای معاهده ۱۹۸۸، کفبری کردن تولید، فروش و حمل‌ونقل مواد مخدر و روان‌گردان و تطهیر درآمد حاصل از فعالیت‌های مربوط به مواد مخدر بود (علیزاده، ۱۳۹۳: ۷۵)؛ هرچند رویکرد مقابله با تقاضا نیز در این سند گنجانیده شد.

بند ۴ ماده ۱۴ کنوانسیون ۱۹۸۸، اعضا و کشورهای عضو را ملزم به اتخاذ اقدامات لازم برای کاهش تقاضای مواد مخدر می‌کند.^(۶) هدف ماده ۱۴، اتخاذ اقدامات مناسب در جهت از بین بردن یا کاهش تقاضای غیرقانونی مواد مخدر و روان‌گردان‌ها بود. کنوانسیون ۱۹۸۸ در درجه نخست با اهداف مرتبط با جلوگیری از قاچاق مواد مخدر آغاز شد و چنین رویکرد جامعی به این معضل (به‌عنوان مثال با تمرکز بر هر دو بعد عرضه و تقاضا) نوعی پیشگویی فوق‌العاده بود که به‌عنوان یک اصل راهنما تابه‌حال عمل کرده است. پیش‌نویس متن اصلی این بند شامل جزئیات بیشتری بوده و کشورها را به اتخاذ اقدامات لازم برای از بین بردن

تقاضاهای غیرقانونی برای مواد مخدر و مواد روان گردان، در جهت از بین بردن انگیزه‌های مالی برای قاچاق غیرقانونی مواد مخدر ملزم می‌کرد (Pietschmann et al, 2010: 70).

۵. ایجاد انسجام در برنامه‌های سازمان ملل متحد

به منظور عملکرد بهتر، مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه شماره A/RES/45/179 خود، «برنامه بین‌المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد»^۱ را تأسیس کرد (Piqueres, 2016). در سال ۱۹۹۱، سه نهاد بین‌المللی کنترل مواد مخدر یعنی بخش مواد مخدر، صندوق سازمان ملل متحد برای کنترل مواد مخدر و هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر در یکدیگر ادغام شده و در زیر یک چتر و با عنوان برنامه بین‌المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد قرار گرفتند. این باعث ایجاد یک اشتراک مساعی و همکاری چشمگیر شده و از افزایش هزینه‌ها و تداخل در برنامه‌ها جلوگیری کرد. برنامه کنترل مواد مخدر به عنوان یک دبیرخانه، به کمیسیون مواد مخدر و هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر خدمات ارائه می‌دهد. هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر به عنوان یک نهاد بازرسی شبه قضایی، مستقل و نظارتی که بر اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد نظارت می‌کند، به کار خود ادامه داد. در طول این سال‌ها تقسیم کار مؤثری با هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر در درجه نخست در جهت نظم و سامان‌دهی به بازارهای قانونی مواد مخدر پدید آمد و از انحرافات که از مجراهای قانونی و غیرقانونی صورت می‌گرفت، جلوگیری می‌کرد. همچنین فعالیت‌های برنامه کنترل مواد مخدر متمرکز بر بازار مواد مخدر غیرقانونی و قاچاق، کمک به دولت‌ها در زمینه‌های توسعه جایگزین، همکاری‌های پلیسی، معاضدت قانونی، کاهش تقاضا و مبارزه با پولشویی (به منظور کاهش سودآوری و کاهش حجم بازارهای غیرقانونی مواد مخدر) شد (Pietschmann et al, 2010: 9).

این نهاد به منزله عنصر مرکزی سازمان ملل متحد در امور مربوط به مبارزه با مواد مخدر است و با مسئولیت منحصربه‌فرد برای هماهنگی و هدایت تمام

اقدامات سازمان ملل متحد علیه مواد مخدر، انجام‌وظیفه می‌کند. همچنین به نمایندگی از دبیرکل، به مسئولیت‌های خود که بر اساس معاهدات و قطعنامه‌های بین‌المللی که توسط نهادهای مربوط به کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد، تعیین شده‌اند، عمل کرده و بر تکالیف دولت‌ها و تضمین آنکه همگی آنها به صورت کامل و جامع اجرا می‌شوند، نظارت می‌کند (www.un.org). برنامه کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد از سال ۱۹۹۱، هماهنگی کلیه اقدامات مواد مخدر سازمان ملل متحد را به عهده داشته و وظیفه آن، بررسی روند تولید، مصرف و قاچاق مربوط به مواد مخدر و همچنین پیشبرد اجرای معاهدات کنترل مواد مخدر است (Piqueres, 2016).

وظیفه اصلی این تشکیلات هدایت و کنترل بین‌المللی مواد مخدر، نظارت بر روند تولید، مصرف و قاچاق، پیگیری اجرای معاهدات بین‌المللی کنترل مواد مخدر است و به‌عنوان مرکز جهانی تخصصی اطلاعاتی کنترل بین‌المللی مواد مخدر عمل می‌کند. همچنین این نهاد مرکزی سازمان ملل متحد، مسئولیت ایجاد همکاری و هماهنگی بین کشورها، هدایت و رهبری همه فعالیت‌های سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با مواد مخدر را بر عهده دارد (قهرمانی افشار و علیزاده، ۱۳۹۴: ۱۳۳).

۶. شکل‌گیری دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد؛ اهداف و وظایف

دبیرخانه «برنامه بین‌المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد»^۱ و دبیرخانه «مرکز پیشگیری از جرائم بین‌المللی»^۲ در سال ۱۹۹۷ در یکدیگر ادغام شدند^(۳) و این در راستای شناسایی ارتباط تنگاتنگ بین جرم، مواد مخدر و تروریسم انجام شد. در سال ۲۰۰۲، دفتر جدید به «دفتر مقابله با مواد مخدر و جرائم سازمان ملل متحد» تغییر نام داد (Pietschmann et al, 2010: 9).

این دفتر در سال ۱۹۹۷ توسط دبیرکل سازمان ملل متحد با هدف کنترل مواد

1. United Nations International Drug Control Program

2. International Centre for the Prevention of Crime

مخدر، پیشگیری از جرم و مقابله با تروریسم جهانی تأسیس شد. دفتر مرکزی این نهاد در وین، در کشور اتریش قرار دارد و دارای دفاتر تخصصی منطقه ای است که بیش از ۱۵۰ کشور را تحت پوشش قرار می دهد.^(۸) این نهاد، برگ تازه ای در سیاست گذاری های کنترل مواد مخدر و نیز درک متقابل و مشارکت با جامعه بین المللی در حوزه کنترل مواد مخدر، اصلاحات قضایی، پیشگیری از مصرف مواد مخدر و رفع چالش های موجود در جهت کنترل اچ آی وی به همراه ابتکارات جدید در زمینه اطلاع رسانی را رقم زده است (رفیعی، ۱۳۹۱: ۱۰۷).

وظایف اصلی این دفتر عبارتند از:

• اجرای اقداماتی که منعکس کننده عملکرد سه کنوانسیون بین المللی در زمینه کنترل مواد و کنوانسیون های مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی و فساد است؛

• فعالیت تحقیقی و تحلیلی در افزایش دانش و فهم مسائل مربوط به مواد مخدر و جرم و گسترش مبانی عینی سیاست گذاری و تصمیمات عملیاتی؛

• فعالیت هنجاری در کمک به دولت ها به منظور تصویب و اجرای معاهدات بین المللی ذی ربط، توسعه قوانین داخلی درباره مواد مخدر، جرم و تروریسم و تدارک خدمات ستادی و اساسی برای نهادهای تصمیم گیرنده و پیمان محور؛

• همکاری های فنی ناحیه محور برای ارتقای ظرفیت دولت های عضو در مبارزه علیه مواد مخدر، جرم و تروریسم؛

• فعالیت های قانونی در جهت کمک رسانی به تصویب و اجرای معاهدات بین المللی مربوطه، توسعه قوانین داخلی در زمینه مواد مخدر، جرم و تروریسم همچنین نظارت دبیر کل و خدمات بنیادی به هیئت معاهده ای و هیئت های حاکمه؛

• تحقیق و فعالیت های تحلیلی در جهت افزایش دانش و شناخت در زمینه مسائل مربوط به مواد مخدر و جرم و گسترش مبانی عینی برای تصمیم گیری های سیاسی و عملیاتی (قهرمانی افشار و علیزاده قلیلو، ۱۳۹۴: ۱۳۴).

دفتر مقابله با مواد مخدر، مسئول هماهنگی و رهبری فعالیت های سازمان ملل متحد در زمینه کنترل مواد مخدر است که به کشورهای عضو درباره مسائل مربوط

به کنترل مواد مخدر مشورت‌های فنی و درباره میزان شیوع سوء مصرف و مصادره مواد مخدر، گزارش‌هایی را ارائه می‌دهد. همچنین به کشورها در زمینه تنظیم مقررات و آموزش به مسئولان قضایی کمک می‌کند. علاوه بر این تلاش‌هایی در جهت آموزش خطرها و آسیب‌های مربوط به سوء مصرف مواد مخدر انجام می‌دهد و در راستای ضرورت تقویت همکاری‌های بین‌المللی علیه تولید، قاچاق و جرم‌های مرتبط با مواد مخدر، اقداماتی را انجام داده است (سازمان ملل متحد، ۱۳۹۲: ۳۶).

دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در جمهوری اسلامی ایران بر ارائه خدمات کیفی و علمی به کشور، پیرامون سه موضوع «مدیریت مرزی و قاچاق غیرقانونی»، «کنترل اچ‌آی‌وی و کاهش تقاضای مواد مخدر» و «پیشگیری از جرم و عدالت کیفری» تأکید دارد. همچنین، این دفتر به‌عنوان طرف گفتگو، همکاری‌های بین مرزی منطقه‌ای میان کشورهای افغانستان، ایران و پاکستان را ارتقاء می‌دهد تا با چالش‌های جرائم سازمان‌یافته و قاچاق مواد مخدر به‌طور جدی برخورد شود (مشاطیان، ۱۳۸۹: ۲۴).

این دفتر، حدود ۴۵۰ کارمند دارد که در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی از طریق شبکه‌ای از ۲۰ دفتر منطقه‌ای در جهان و همچنین دفاتر رابط در نیویورک و بروکسل کار می‌کنند. به‌طور مثال، بودجه ۲۰۰۷-۲۰۰۶ آن، ۳۳۵/۹ میلیون دلار بود که قسمت اعظم آن از مساعدت‌های داوطلبانه تأمین شد: ۱۸۹/۲ میلیون دلار (۵۷ درصد)، برای برنامه‌های مبارزه با مواد مخدر، ۷۴/۷ میلیون دلار (۲۲ درصد)، برای برنامه‌های مبارزه با جرم و جنایت. ۷۲ میلیون دلار (۲۱ درصد) باقیمانده که از بودجه عادی سازمان ملل متحد تأمین شد (سازمان ملل متحد، ۱۳۹۲: ۳۶-۳۷).

۷. مجازات اعدام مدخل، ورود مباحث حقوق بشری به عرصه مقابله با مواد

مخدر

مجازات اعدام از دیرباز مورد توجه حقوق‌دانان و صاحب‌نظران بوده است و هم‌اکنون نیز یکی از مسائل بحث‌برانگیز حقوق بین‌الملل بشر محسوب می‌شود. با توجه به تحولاتی که در عرصه حقوق بشر رخ داده است، امروزه در جهان حرکتی

برای لغو این مجازات آغاز شده است که سازمان‌های بین‌المللی آن را هدایت و رهبری می‌کنند. تعداد زیادی از اسناد حقوق بشر به نحو صریح یا ضمنی به ممنوعیت یا محدودیت اعمال این مجازات پرداخته‌اند. برخی از اسنادی که به‌طور خاص به مجازات اعدام پرداخته‌اند، عبارتند از:

۱. پروتکل دوم میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در زمینه لغو مجازات اعدام (۱۹۸۶)؛

۲. پروتکل شماره ۶ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در خصوص لغو مجازات اعدام در زمان صلح (۱۹۸۳)؛

۳. پروتکل شماره ۱۳ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در خصوص لغو مجازات اعدام در تمام شرایط (۲۰۰۳)؛

۴. پروتکل کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در زمینه لغو مجازات اعدام (۱۹۹۰) (داشب، ۱۳۸۵: ۶۶).

ورود مباحث حقوق بشری به عرصه مقابله با مواد مخدر، ابتدا از حوزه مجازات اعدام بوده است. در پاراگراف دوم اعلامیه سیاسی مصوب نشست ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۸، چهار نکته مهم وجود داشت که مورد چهارم یعنی اشاره به منشور سازمان ملل متحد و حقوق بشر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.^(۹) مورد چهارم، به‌طور بالقوه، پیامدهای گسترده‌ای را در بر داشته است. به این موضوع در طول نشست پنجاه و یکم کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد نیز پرداخته شد. در این نشست که از ۱۰ تا ۱۴ مارس ۲۰۰۸ توسط برخی از سازمان‌های غیردولتی به همراه دولت‌های عضو تشکیل شد، در زمینه تناسب مجازات اعدام برای جرائم مربوط به مواد مخدر، بحث و گفتگو شد. ماده ۳۶ کنوانسیون ۱۹۶۱ بیان می‌دارد که هیچ‌چیزی در این اعلامیه، اصل انطباق مجازات با قوانین داخلی کشورها را در خصوص جرائمی که به آن اشاره شد، خدشه‌دار نمی‌کند که مشابه آن، در ماده ۳ کنوانسیون ۱۹۸۸ نیز دوباره مورد تأکید قرار گرفته است. ماده ۳۹ کنوانسیون ۱۹۶۱، پا را از این هم فراتر گذاشته و بیان می‌دارد که هیچ مفادی از این کنوانسیون نباید مانع اتخاذ تدابیر کنترلی

سخت‌گیرانه‌تر و شدیدتر از آنچه در این کنوانسیون ارائه شده است، بشود. تا پیش از سال ۱۹۹۸، هیچ‌یک از مفاد کنوانسیون‌های مواد مخدردی خواستار لغو مجازات اعدام برای جرائم جدی و مهم مواد مخدردی، منع یا محدود کردن آن نبودند؛ اما این رویکرد با تصویب اعلامیه «راهنمای اصول کاهش تقاضای مواد مخدر» تغییر کرد (The International Harm Reduction Association, 2007: 15). با نظر به این اسناد می‌توان دریافت که رویکرد برخورد سخت‌گیرانه با عرضه مواد مخدر از طریق مجازات شدید قاچاقچیان با تعدیل‌هایی مواجه شد.

انجمن بین‌المللی کاهش آسیب^۱ که سازمانی غیردولتی است و توسط تعدادی از دولت‌های عضو حمایت می‌شود، در پنجاه و یکمین نشست کمیسیون مواد مخدر در سال ۲۰۰۸، استدلال کرد که جرائم مربوط به مواد مخدر واجد شرایط مجازات اعدام نیست. به گفته این نهاد، این شرایط که توسط حقوق بین‌الملل، به‌ویژه میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی^۲ (ماده ۶ این میثاق) اعلام شده و برای مواردی است که در آن جرم و جنایت عمدی بوده و منجر به عوارض مرگبار یا بسیار وخیم می‌شود، درخصوص جرائم مرتبط با مواد مخدر صادق نیست. بررسی تعهدات ملی با تعهدات ناشی از میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی همواره مورد انتقاد بسیاری از کشورها بوده است که مجازات اعدام را برای جرائم جدی و سنگین مواد مخدر در نظر گرفته‌اند. کشورها و سازمان‌های بین‌المللی که خواستار لغو مجازات اعدام هستند، استدلال می‌کنند که جرائم مربوط به مواد مخدر، ویژگی‌های لازم برای آنکه عاملان آن مستحق اعدام و مرگ باشند را ندارد (Pietschmann et al, 2010: 71).

در اعلامیه سیاسی مصوب ۱۹۹۰ در نشست ویژه مجمع عمومی، هیچ روشی برای ارزیابی مستقل حرکت‌های روبه‌جلو و اجرای مفاد آنکه حاوی برنامه‌های عملی باشد، ارائه نشد. تنها پیش‌بینی شده بود که کمیسیون مواد مخدر باید اطلاعات به دست‌آورده از اعضا را به‌منظور افزایش همکاری‌های مشترک در

1. International Harm Reduction Association

2. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)

جهت مبارزه با مشکل مواد مخدر مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. اگرچه با توجه به کنوانسیون‌ها، هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر می‌تواند علیه اعضای غیرمتعهد، تحریم‌های بین‌المللی اعمال کند؛ اما هیچ سازوکار تحریمی رسمی در اعلامیه سیاسی یا برنامه‌های اقدام وجود ندارد. در این اعلامیه یک «روند ارزیابی دوره‌ای» (به‌عنوان مثال گزارش در مورد فعالیت‌های صورت گرفته در مدت زمان‌های مشخصی) پیش‌بینی شده بود که امکان سنجش نتیجه و خروجی نهایی اقدامات انجام شده را فراهم می‌ساخت، این پیشنهاد رد شد؛ چراکه یکی از مشکلات جدی در ارتباط با چنین رویکردی این بود که برای اکثر کشورها، اطلاعات پایه در سال ۱۹۹۸ در دسترس نبود و هنوز هم پس از گذشت بیش از دو دهه، اغلب چنین اطلاعاتی در دسترس نیستند. با این حال، اعلامیه سیاسی با توجه به تشویق دولت‌ها به تجدیدنظرکردن در رویکردها و برنامه‌هایشان در زمینه کنترل مواد مخدر، به‌عنوان ابزاری ارزشمند شناخته و باعث تقویت همکاری‌های بین‌المللی شد (United Nations, 1999: 1).

حاصل این برنامه‌ها، موفقیت‌های بزرگی در زمینه کاهش سطح زیر کشت کوکائین، برای مثال، در پرو و بولیوی در دهه ۱۹۹۰ و در کلمبیا در سال‌های نخست قرن ۲۱، بود. در مراکش تولید حشیش در بین سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۵ به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای کاهش یافت. در میانمار و لائوس که تولید تریاک بسیار زیاد بود، نیز موفقیت‌های بزرگی به دست آمد؛ هرچند این موفقیت‌ها تحت‌الشعاع گسترش سریع تولید تریاک در افغانستان قرار گرفت. اطلاعات مربوط به تقاضا در این مقطع زمانی، نشان می‌دهد که استفاده از مواد مخدر در ایالات متحده و اروپا تثبیت و در مواردی کاهش یافته است (به‌غیر از تقاضا برای کوکائین)، اما تقاضا برای مواد مخدر در بسیاری از کشورهایی که در مسیر حمل و نقل مواد مخدر بودند و اغلب شامل کشورهای در حال توسعه می‌شدند، همچنان رو به افزایش بود (Pietschmann et al, 2010: 72).

۸. کاهش تقاضا، راه‌حلی برای مقابله با مواد مخدر

اعلامیه راهنمای اصول کاهش تقاضای مواد مخدر،^۱ یکی دیگر از دستاوردهای نشست مجمع عمومی در سال ۱۹۹۸ بود که راهنمایی‌هایی را برای کاهش تقاضا ارائه می‌کرد. کنوانسیون بین‌المللی مواد مخدر، راهنمایی‌های مناسبی را درخصوص کاهش تقاضا به کشورها ارائه می‌دهد. در طرح جامع چندرشته‌ای برای اقدامات آینده در سال ۱۹۸۷، نمونه‌هایی از این توصیه‌ها دیده می‌شد. کنوانسیون ۱۹۸۸، اظهار می‌دارد که کشورها می‌توانند برای گسترش و توسعه اقداماتی که در راستای کاهش تقاضا انجام می‌دهند، به طرح جامع چندرشته‌ای مراجعه کنند، اما این به معنای اجباری بودن استفاده از آن نیست. در مقابل، اعلامیه راهنمای اصول، به دولت‌ها با بیان اصول دقیق چگونگی طراحی یک راهبرد ملی برای کاهش تقاضا، یاری می‌رساند. فصل نخست این اعلامیه بیان می‌دارد که مؤثرترین رویکرد برای مقابله با مواد مخدر، رویکردی جامع، متعادل و هماهنگ است که توسط آن کنترل عرضه و کاهش تقاضا، یکدیگر را تقویت کرده و باهم به پیش برده شوند. بند ۵ این اعلامیه، برای نخستین بار به مقوله کاهش آسیب اشاره می‌کند که تا پیش‌ازاین در هیچ‌یک از اسناد رسمی سازمان ملل متحد مطرح نشده بود (Pietschmann et al, 2010: 73).

۹. تغییر در نگرش سازمان ملل متحد در خصوص جرم‌زدایی از مواد مخدر

اجلاس ویژه ۲۰۱۶ مجمع عمومی که نشست کشورهای عضو سازمان ملل متحد برای بررسی دستاوردها و چالش‌های سیستم بین‌المللی کنترل مواد مخدر بود، در تاریخ ۳۱ فروردین تا ۲ اردیبهشت ۱۳۹۵ (۲۱-۱۹ آوریل ۲۰۱۶) در مقر سازمان ملل متحد در نیویورک برگزار شد (unic-ir.org, 1395). حاصل این نشست، یک سند نهایی به نام «تعهد مشترک ما برای ادامه مقابله با مواد مخدر به‌طور مؤثرتر»^۲ بود که در ۱۹ آوریل ۲۰۱۶، مورد تصویب قرار گرفت. این سند حاوی لحنی

1. Declaration on the Guiding Principles of Drug Demand Reduction

2. Our joint commitment to effectively addressing and countering the world drug problem

مثبت در خصوص برنامه‌ها و روش‌های مربوط به جرم‌زدایی و کاهش آسیب است؛ هرچند به صراحت از این اصطلاحات نامی نمی‌برد. این سند، همچنین به ظرفیت‌های مواد مخدر تحت کنترل در جهت استفاده‌های پزشکی اذعان دارد و خواستار افزایش دسترسی معتادان به خدمات بهداشتی است و از دولت‌ها می‌خواهد که در راستای کاستن از تبعیض‌ها و انگ‌هایی که به مصرف‌کنندگان مواد مخدر زده می‌شود، تلاش کنند (Open society foundations, 2016).

۱۰. حقوق بشر، چالش جدی سیستم فعلی مبارزه با مواد مخدر

رویکرد کنونی در قبال مواد مخدر مبتنی بر سه کنوانسیون ۱۹۶۱، ۱۹۷۱ و ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد است که یک رویکرد «منع‌گرایانه» است. به عبارت دیگر، سیاست کنونی جهانی در این زمینه مبارزه و مقابله با مواد مخدر از طریق ممنوع‌سازی مصرف با توسل به مداخلات کیفری و تشدید اقدامات سخت‌گیرانه، به ویژه در حوزه عرضه مواد مخدر است؛ اما کشورهای مختلفی که شامل عمدتاً کشورهای آمریکای شمالی، آمریکای لاتین و برخی از کشورهای آفریقایی می‌شوند چنین رویکردی را نپذیرفته و آن را ناکارآمد می‌دانند و پیگیر رویکرد جرم‌زدایی و قانونی‌سازی هستند و در مقابل کشورهای خاورمیانه، روسیه و چین معتقد به حفظ رویکرد فعلی ولی احتمالاً با انجام برخی اصلاحات و تغییرات در همین رویکرد هستند (پارسینه، ۱۳۹۴). یکی از عمده‌ترین دلایل تردید در عملکرد فعلی سیستم مبارزه با مواد مخدر، اهمیت یافتن مباحث حقوق بشری و تسری آن به این حوزه است. رفته‌رفته حقوق بشر به حوزه‌های مرتبط با موضوع مبارزه با مواد مخدر تسری یافت. این اندیشه که باید موازین حقوق بشری در مسیر مبارزه با مواد مخدر رعایت شود، قوت گرفت و اشخاصی که موافق چنین رویکردی بودند، درصدد تلاش برای بیان استدلال‌های خود برآمدند. در ادامه ضمن بررسی این دیدگاه‌ها به طرح استدلال‌های آنها می‌پردازیم.

«اصول اخلاقی و اخلاقیات، از آغاز، نقش مهمی در شکل‌گیری رژیم بین‌المللی کنترل مواد مخدر بازی کرده‌اند. در کنوانسیون ۱۹۶۱ سازمان ملل متحد، کشورها نگرانی‌های خود را در مورد سلامت و رفاه انسان‌ها بیان داشتند و وظایف

و تکالیفی را در جهت پیشگیری و مقابله با زیان‌های اعتیاد به مواد مخدر پذیرفتند. اگرچه ممکن است حفاظت از سلامت انسان‌ها به‌عنوان هدف اصلی شناخته شده باشد، اما قضاوت‌های ارزشی نسبت به مواد مخدر و افرادی که آنها را تولید، تجارت و مصرف می‌کنند به همراه واکنش‌ها و برخوردهای کیفری، پیامدهای زیادی را به دنبال داشته است. در آینده، هنجارهایی روشن و صریح که مبتنی بر حقوق بنیادین بشر است، برای راهنمایی‌های مجدد و اخذ سیاست‌های انسانی‌تر در قبال مبارزه با مواد مخدر، مورد نیاز هستند» (TNI, 2008: 16).

سیستم کنترل بین‌المللی مواد مخدر، بر مبنای یک نگرانی برای سلامت و رفاه انسان‌ها (مقدمه کنوانسیون واحد مواد مخدر ۱۹۶۱) و تهدید ناشی از مصرف و تجارت مواد مخدر شکل گرفته است. در ابتدا انگیزه‌های مثبتی برای محافظت از جامعه و تمامی افراد آن در برابر آسیب‌های ناشی از برخی از مواد روان‌گردان وجود داشت، اما در بسیاری از کشورهای جهان، سیاست‌های کنترل مواد مخدر، با به‌کارگیری رژیم‌های سرکوبگر اعمال شدند که تأثیرات بسیار مخربی را بر سلامت جامعه در پی داشته و در بسیاری از موارد درمان، بدتر از بیماری قلمداد می‌شده است. تنها چند کشور موضعی عمل‌گرایانه را اتخاذ کرده و شیوه‌های جایگزینی برای مقابله با سوءمصرف مواد مخدر و تلاش برای کاهش آسیب‌های ناشی از آن را برای تک‌تک افراد جامعه و جامعه به‌عنوان یک کل انتخاب کرده‌اند (Barrett, 2010: 140). پس این طرز فکر معتقد است که حتی اگر نگرش اولیه در خصوص اخلاقی بودن مبارزه با مواد مخدر در آغاز صحیح بوده، در نهایت نقض آن ثابت شده است.

عده‌ای دیگر، مبنای استدلال‌های خود را بر پایه مسائل اخلاقی و نحوه برخورد دوگانه جامعه بشری با مسئله مواد مخدر قرار می‌دهند و بیان می‌کنند که گفتمان‌های اخلاقی در اسناد و معاهدات بین‌المللی مواد مخدر، هم به‌طور ضمنی و هم صریح وجود دارند. بر اساس اخلاق و عرفی که در جامعه وجود دارد، برخی از گیاهان روان‌گردان و برخی از مشتقات آنها تقبیح می‌شوند، درحالی‌که بقیه این‌گونه نیستند. این نوع نگرش نسبت به مواد مخدر، در انتخاب افراد در

مصرف یا کشت مواد مخدر و نیز درک آنها از تهدیداتی که مواد مخدر می‌تواند برای جامعه داشته باشد، اثرگذار است و باعث این نوع برداشت خواهد شد که اگر تصور ما از مواد مخدر به‌عنوان ماده‌ای باشد که قادر است مردم را «از راه به در کند»، پس ما آن را به‌عنوان یک نقطه‌ضعف اخلاقی خواهیم شناخت و با آن برخورد خواهیم کرد. از این‌رو، تولید و مصرف مواد مخدر طبق تعریف در نظر گرفته شده، به‌عنوان یک جنایت یا تعدی از اخلاق و عرف حاکم بر جامعه قلمداد خواهد شد و مسلم است که چنین نگرشی، همچنان حکایت از یک نوع قضاوت اخلاقی دارد. تصمیماتی که در جهت نبود دسترسی به نوع ماده مخدر انتخابی مصرف‌کنندگان، سرنگ‌های بهداشتی یا خدمات درمانی مناسب اتخاذ می‌شوند، اغلب به‌جای تمرکز بر نیازهای بهداشتی آنها مبتنی بر قضاوت‌های اخلاقی نسبت به «رفتارهای آنها» هستند (TNI, 2008: 16). این نوع نگرش در تلاش برای بیان این موضوع است که چرا ماده مخدری همچون مشروبات الکلی در جوامع مجاز و قانونی تلقی می‌شود در صورتی که دیگر مواد مخدر در همان جوامع، غیرقانونی اعلام می‌شوند، درحالی‌که معیار درستی برای قانونی بودن یا نبودن این مواد مخدر ارائه نمی‌دهند و اصولاً چنین معیاری وجود ندارد. در ادامه بیان می‌کنند هنگامی ما عملی را در جامعه تقبیح می‌کنیم این باعث می‌شود تمامی افرادی که به‌نوعی در ارتباط با این موضوع قرار می‌گیرند (چه در فرایند تولید مواد مخدر و چه در فرایند مصرف آن) مجرم شناخته و نوع نگرش ما نسبت به رفتار آنها، باعث شود که به نیازهای بهداشتی آن افراد دیگر توجه پیشین را نداشته باشیم و این درنهایت آسیب بزرگی به جامعه وارد خواهد آورد.

از دیگر استدلال‌های مبتنی بر رعایت حقوق بشر در این زمینه این است که افراد حق دارند که خود تصمیم بگیرند آیا مواد مخدر مصرف کنند یا نکنند؟ آنها خود مسئول سلامتی خود هستند. طرفداران چنین نگرشی بر این اعتقاد هستند که مواد روان‌گردان ذاتاً خوب یا بد نیستند و ورود اخلاقیات به مباحث مربوط به مبارزه با مواد مخدر را بی‌معنا می‌دانند. آنها بیان می‌دارند: «به خاطر برخی پیچیدگی‌هایی که در مباحث مربوط به سیاست‌گذاری مواد مخدر وجود دارد، باید

این را در نظر داشت که این مباحث و ممنوعیت‌ها ارتباطی با اخلاقی و غیراخلاقی بودن مواد مخدر ندارد. هر شخصی باید دسترسی قانونی به تمامی انواع مواد مخدر به انتخاب خود داشته باشد و مسئول سلامت خود باشد» (TNI, 2008: 16-17).

رویکردهای مبتنی بر حقوق بشر و رعایت آن، به تنهایی قانونی نیست، اما کاربرد این قوانین، بر مبنای اعتبارسازی و هنجارسازی آنها است. به این خاطر است که برخی معتقدند قوانین حقوق بشری باید در همه زمان‌ها در کنار کنوانسیون‌های مواد مخدری، همواره اعمال شوند. در واقع، اهمیت قوانین حقوق بشری به عنوان وزنه‌ای متعادل‌کننده شناخته می‌شود، بدین معنا که ضمن رعایت مفاد کنوانسیون‌های بین‌المللی در ارتباط با مبارزه با مواد مخدر باعث می‌شود تعادلی بین رعایت قانون و رعایت اصول حقوق بشری برقرار شود و در مسیر رسیدن به هدف حقوق افراد نادیده انگاشته نشود و به بیانی ساده‌تر، هدف وسیله را توجیه نکند. به این خاطر است که گروهی معتقدند: «استفاده از قوانین حقوق بشری و حقوق‌شناسی برای تفسیر و اجرای کنوانسیون‌های مواد مخدری حیاتی است. در حال حاضر، سیاست‌های مربوط به کاهش آسیب، به طور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته که این خود بیانگر توجه حقوق بین‌الملل به این مسئله که حاکی از آن است دیگر به کنوانسیون‌های مواد مخدری این اجازه را نمی‌دهد که به صورت آزادانه و بدون در نظر گرفتن چنین مسائلی، اقدامات و رویکردهایی را در پیش گیرند. هر دولت وظیفه دارد که برنامه‌ها و خدمات کاهش آسیب را برای مصرف‌کنندگان مواد مخدر به عنوان یک اولویت در نظر گیرد و به پیاده‌سازی و عملیاتی کردن آنها اقدام کند؛ بنابراین نیاز به بررسی بیشتر کنوانسیون‌های مواد مخدری از منظر حقوق بشر است» (Barrett, 2010: 142). واضح است که بسیاری از قوانین و سیاست‌های کنترل مواد مخدر به موجب این حقوق، تحت نظارت و کنترل درآمده و محدود شده‌اند.

۱۱. امنیت و توسعه انسانی، شاخص عمل در مسیر مبارزه با مواد مخدر

در سال‌های اخیر، قوانین، اصول و هنجارهای حقوق بشری، تأثیرات بسیار مهمی

در مباحث سیاسی بین‌المللی مربوط به حوزه‌های امنیت و توسعه داشته‌اند. کوفی عنان، دبیرکل وقت سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۵ بر وابستگی متقابل سه رکن امنیت، توسعه و حقوق بشر تأکید کرد. وی در گزارش خود در مورد ایجاد اصلاحات و تغییراتی در سازمان ملل متحد اشاره کرد که: «ما از توسعه برخوردار نخواهیم شد، مگر با امنیت و از امنیت برخوردار نخواهیم شد، مگر با توسعه و از هیچ‌یک از این دو برخوردار نخواهیم شد مگر با احترام به قوانین حقوق بشری و بدون این سه، هیچ موفقیت و پیشرفتی حاصل نخواهد شد» (Annan, 2005)؛ و تأکید بیشتر وی حمایت از حقوق بشر نسبت به امنیت و توسعه بود. از طرف دیگر، برخی معتقد به محور قراردادن «امنیت انسانی» و «توسعه انسانی» در حوزه مبارزه با مواد مخدر هستند و بیان می‌دارند: «سال‌های متمادی، امنیت به‌عنوان نبود درگیری‌های مسلحانه یا تهدید یا جنگ شناخته‌شده و توسعه نیز فقط به‌عنوان ایجاد شرایط مناسب اقتصادی برای صنعتی شدن تلقی می‌شود و به حقوق بشر به‌عنوان قانونی که اتصالی ناچیز بین این دو (امنیت و توسعه) برقرار می‌کرد، اهمیت می‌دادند. این نظرها البته همچنان پابرجا هستند، اما به‌تازگی پس از توسعه هنجارها، اصول و معاهدات حقوق بشری، تلاش‌های مختلفی در جهت قراردادن انسان در کانون سیاست‌هایی که در گذشته صرفاً با عنوان اقتصادی یا نظامی شناخته می‌شد، صورت گرفته است و مفاهیم امنیت انسانی و توسعه انسانی مورد بحث قرار گرفته‌اند. توسعه انسانی به‌طور گسترده متمرکز بر ایجاد محیطی است که در آن، افراد قادرند استعدادهای خود را شکوفا کرده و زندگی خلاقانه‌ای با توجه به نیازها و منافعشان داشته باشند و در نتیجه این مفهوم بسیار بیشتر از رشد اقتصادی است. امنیت انسانی است که در راستای ریشه‌کن کردن خشونت جهانی و ایجاد شرایطی همچون سلامت و امنیت اقتصادی عمل می‌کند. پس فرد و جامعه در هسته هر دو مفهوم قرار دارند. در روشی مشابه، حقوق بشر از نظام مقابله بین‌المللی مواد مخدر می‌خواهد که به سمت راه‌حل‌های مناسب فرهنگی و منطقه‌ای که فرد و جامعه در مرکز آن قرار دارند، حرکت کند. این ممکن است به این معنا باشد که با توجه به قانون، فرهنگ، مذهب و شرایط توسعه‌ای و امنیتی

خاص هر منطقه و همچنین متناسب با رویکردهای جهانی، منجر به کاهش عرضه و تقاضا شود» (Barrett, 2010: 143).

۱۲. جهان شمول بودن مباحث حقوق بشر

استدلال دیگر در دفاع از حقوق بشری شدن موضوع مبارزه با مواد مخدر این است که حقوق بشر مسئله‌ای جهانی بوده و مختص به کشور خاصی نیست. آنها عنوان می‌کنند برخی از کشورها ممکن است چنین دیدگاهی داشته باشند که دفاع دولتشان از اهداف سازمان ملل متحد و حرکت به سمت آنها، ساده‌لوحانه است، اهدافی که در واقع دستور کار سیاسی دولت‌های دیگر است؛ دولت‌هایی که محرک اصلی تلاش‌های اخیر در نحوه برخورد کشورها با مسئله مواد مخدر بوده‌اند و خواستار تغییر رویکردها از مقابله با عرضه به سمت مقابله با تقاضا با تأکید هرچه بیشتر بر اصول حقوق بشر هستند. در صورتی که به اعتقاد این گروه، این چنین نیست و این گفتمان متوقف نمی‌شود؛ در واقع این گفتمان‌ها، خارج از سیستم سازمان ملل متحد و سیستم بین‌المللی کنترل مواد مخدر که جزئی از آن است مطرح نمی‌شود و در واقع جزئی از آن هستند و نمی‌توان آن را به دولت یا دولت‌های خاصی نسبت داد. کشورها در نهایت باید تسلیم چنین رویکردی شوند؛ چراکه حقوق بشر موضوعی پویاست و گفتمانی نیست که در آینده به دست فراموشی سپرده شود (Barrett, 2010: 144). در حالی که سیاست‌های موجود کنترل مواد مخدر در جهان به شدت بر جرم‌انگاری استفاده، در اختیار داشتن، تولید و توزیع مواد مخدر تأکید دارند که در تضاد با استانداردهای جهانی حقوق بشری هستند و به نقض جدی حقوق بشر می‌انجامند (Adams, 2015). بان‌کی‌مون، دبیر کل سازمان ملل متحد نیز از این رویکرد دفاع کرده و در نامه‌ای سرگشاده در سال ۲۰۱۶، بیان می‌کند که جنگ با مواد مخدر شکست خورده است و خواستار یک تغییر در رویکرد سیاست جهانی نسبت به مواد مخدر است و خواستار تغییر رویکرد کشورها از تأکید بر جرم‌انگاری و مجازات، به سمت سلامت و حقوق بشر است (Associated Press, 2016).

۱۳. انتقادهای حقوق بشری به نظام فعلی مبارزه با مواد مخدر

حال به این موضوع پرداخته می‌شود که چه مؤلفه‌هایی در بحث مبارزه با مواد مخدر وجود دارند که به اعتقاد برخی منجر به نقض شدید حقوق بشر می‌شوند. از دلایلی که برای اثبات این ادعا مطرح می‌شود این است که مبارزه با مواد مخدر باعث سلب آزادی‌های مدنی، تضعیف معیارهای محاکمه عادلانه، نقض حقوق اقتصادی و اجتماعی، بدنام‌سازی و برچسب‌زدن به افراد و گروه‌ها در جامعه و تحمیل مجازات غیرانسانی در جامعه خواهد شد. آنها معتقدند بسیاری از نقض‌هایی که صورت می‌گیرد شامل مواردی از این قبیل هستند: ضرب و شتم مصرف‌کننده‌های مواد مخدر توسط پلیس برای کسب اطلاعات، اعدام فردی که مواد مخدر حمل کرده است (به‌صرف حمل مواد مخدر)، کشته‌شدن افراد خانواده‌ای در ایست و بازرسی‌های نیروهای نظامی و انتظامی، زندانی‌شدن یا مطرودشدن افرادی که در برنامه‌های کاهش آسیب حامل ویروس اچ‌آی‌وی تشخیص داده می‌شوند. آواره‌شدن خانواده‌هایی که محصولات آنها در اقداماتی که در جهت پاک‌سازی مناطق زیر کشت مواد مخدر صورت می‌گیرد از بین می‌رود، عدم دسترسی بیماران به مسکن‌ها (هنگامی که دسترسی تمام افراد جامعه به ماده مخدر ممنوع اعلام می‌شود، بدون در نظر گرفتن شرایط بیماران). این موارد به اعتقاد این گروه، نتیجه مستقیم سیستم فعلی مبارزه با مواد مخدر است و باعث نقض گسترده حقوق بشر می‌شوند. همچنین تأکید می‌کنند همه این اقدامات برای آن صورت می‌گیرد که اعتیاد به مواد مخدر در سه کنوانسیون مربوط به مواد مخدر (کنوانسیون‌های ۱۹۶۱، ۱۹۷۱ و ۱۹۸۸)، به‌عنوان یک «شر» شناخته‌شده که «مبارزه با آن» یک وظیفه اخلاقی تلقی شده و اگر با آن مبارزه نشود، جامعه به ورطه سقوط کشیده می‌شود. پیشنهادی که آنها برای برون‌رفت از چنین وضعیتی ارائه می‌دهند جرم‌زدایی از مواد مخدر است (www.countthecosts.org) (۱۰).

درخصوص جرم‌زدایی لازم است این نکته نیز بیان شود که جرم‌زدایی از در اختیارداشتن مقادیر کم برگ شاهدانه یکی از راه‌های رعایت ظاهر متون بین‌المللی است، متونی که قانونی کردن را منع می‌کنند؛ ضمن آنکه پایبندی آن دولت به

تعهدات بین‌المللی که به آن باید متعهد باشد، خدشه‌دار نمی‌شود. مخلوط ناهمگونی از دغدغه‌های عملی (کاهش منابع تخصیص داده‌شده به تعقیب مصرف‌کنندگان) و دغدغه‌های فلسفی (مصرف مواد سبک در حوزه اعمال و رفتار شخصی قرار می‌گیرند که انسان‌ها آزاد هستند در صورت تمایل انجام دهند) راهنمای کشورهای پرشمار اروپایی و آمریکای لاتینی شده است که این راه میانه را برگزینند (لوموند پیلما تیک، ۲۰۱۴).

گفتمان حقوق بشری، سیستم کنونی کنترل مواد مخدر را به چالش می‌کشد؛ سیستمی که رویکردها و روش‌های فعلی خود را با استناد به اثرات عینی و ملموس مواد مخدر بر افراد و جوامع پیش می‌برد. این گفتمان به جای اندازه‌گیری میزان موفقیت‌ها بر اساس شاخص‌هایی همچون میزان کشف و ضبط مواد مخدر، پاک‌سازی هکتارها زمین از مواد مخدر، دستگیری و پیگرد قانونی افرادی که مواد مخدر در اختیار داشته یا آن را مصرف می‌کنند به‌طوری‌که همگی این شاخص‌ها دلالت بر شدت عمل و برخوردهای شدید دارند و محور اصلی همه آنها نیز مقابله با عرضه است، اما حقوق بشر در پی دریافت و فهمی از حقیقت موضوع است و چنین چالشی برای سیستم فعلی کنترل مواد مخدر، چالشی بزرگ محسوب می‌شود.

۱۴. تبیین چرایی عدم موفقیت بودن رویکرد مقابله‌ای

سیستم کنونی کنترل مواد مخدر، چندین پیامد ناخواسته، به شرح زیر در پی داشته است:

- ایجاد بازار سیاه مجرمانه: سود حاصل از این تجارت که افزایش صدبرابری در قیمت از تولید تا مصرف دارد، باعث می‌شود که بسیاری وارد این چرخه تجارت شوند؛
- تغییر در اختصاص منابع: با توجه به اینکه باید برای مبارزه با مواد مخدر منابع مالی صرف شود و منابع نیز محدود است، این امر باعث می‌شود منابعی را که می‌توان برای سلامت و بهداشت عمومی که هدف اصلی کنترل مواد مخدر است در نظر گرفت، صرف مبارزه با مواد مخدر شود؛

- جابه‌جایی جغرافیایی: به این وضعیت، اثر بالونی نیز می‌گویند؛ زیرا فشار (کنترل شدیدتر) در یک منطقه باعث ایجاد تورم (افزایش تولید) در منطقه‌ای دیگر می‌شود اگرچه ممکن است در نهایت منجر به کاهش در سطح جهانی شود؛
 - مصرف مواد جایگزین: هنگامی که مخدری تحت کنترل درمی‌آید، این احتمال وجود دارد که افراد به سمت مواد دیگری سوق پیدا کنند که یا ارزان‌تر هستند یا در دسترس‌تر از مواد پیشین؛
 - به حاشیه رانده شدن معتادان: نحوه برخورد با افراد معتاد به مواد مخدر در اغلب موارد باعث می‌شود که این افراد از درمان‌های مناسب برخوردار نشوند و این افراد به‌نوعی از جامعه طرد شوند.
 - این مشکلات، از چالش‌های جدی سیستم کنترلی بین‌المللی مواد مخدر هستند که به‌منظور رسیدگی به آنها، نظام همکاری‌های چندجانبه، نیاز به تقویت بیشتری دارد. برای مقابله با این چالش‌ها باید حداقل چهار هدف را دنبال کرد:
 - اصول اساسی باید مورد تأیید مجدد قرار گیرند (چندجانبه‌گرایی و حفاظت از بهداشت عمومی)؛
 - بهداشت عمومی نخستین اصل و هدف کنترل مواد مخدر، در حال فراموشی است که باید در کانون سیاست‌گذاری‌ها قرار گیرد؛
 - عملکرد سیستم کنترل مواد مخدر به‌وسیله اجرای هم‌زمان قانون، پیشگیری، درمان و کاهش آسیب باید بهبود یابد؛
 - در جهت کاهش عواقب ناخواسته‌ای که در طول اجرای این قوانین به وجود می‌آیند، تلاش کرد.
- بهبود عملکرد سیستم، نیاز به چندین اقدام هم‌زمان دارد. این اقدامات شامل: نخست اعمال قانون، دوم پیشگیری (از سوءمصرف مواد مخدر)، سوم درمان و بازپروری و چهارم کاهش عواقب منفی ناشی از مواد مخدر هم برای فرد و هم برای جامعه است. اگر «کاهش آسیب» به‌طور انحصاری یعنی بدون مؤلفه‌های دیگر انجام شود، به‌نوعی به استهزاگرفتن سیستم کنترل مواد مخدر خواهد بود و باعث می‌شود پیام‌های اشتباهی را مخابره کند و سوءمصرف مواد مخدر را تداوم

بخشد (Pietschmann et al, 2010: 89-95).

سودهای کلانی که طی ده‌ها سال مبارزه با مواد مخدر، به جیب قاچاقچیان مواد مخدر سرازیر شده از دیگر نتایج نامطلوب رویکرد مقابله‌ای است. برخی بر این عقیده‌اند که قوانین وضع شده در حوزه مواد مخدر، تأثیراتی کاملاً متضاد با اهداف اولیه خود داشته‌اند و این قوانین باعث ایجاد ساختاری سودآور از نظر اقتصادی شده‌اند که بسیار وسوسه‌کننده هستند. آنها بر این عقیده‌اند که ایجاد ممنوعیت برای خرید و فروش مواد مخدر در نهایت باعث ظهور بازاری خواهد شد که سود ناشی از قاچاق مواد مخدر برای بسیاری، درآمدهای کلانی را به ارمغان می‌آورد و این درآمدها چرخه‌ای از فساد را موجب خواهد شد (TNI, 2008: 16).

نتیجه‌گیری

با گذشت زمان مشخص شد که این سیستم، پیامدهای ناگوار و ناخواسته‌ای نیز به همراه داشته است. نخستین و مهم‌ترین این پیامدها، ایجاد یک بازار سیاه خشن و سودآور است. در مرحله دوم، تمرکز بر اجرا و تعقیب قانون ممکن است ما را از پرداختن به مباحث مربوط به حوزه سلامت غافل کرده و باعث شود که منابع و نیروها را از حوزه سلامت که مسئله و دغدغه اصلی است، دور کند. سوم، تلاش‌های اجرایی در یک منطقه جغرافیایی، باعث انتقال و تغییر جهت مشکلات به دیگر مناطق می‌شود. چهارم، فشار بر بازار برای یک ماده خاص، در مواردی سهواً استفاده از یک ماده مخدر جایگزین را ترویج کرده است و در نهایت، استفاده از سیستم عدالت کیفری در مقابل مصرف‌کنندگان مواد مخدر که اغلب شامل گروه‌های حاشیه‌ای، ضعیف و آسیب‌پذیر جامعه هستند در بسیاری از موارد باعث به حاشیه رانده شدن بیشتر آنها و کاهش خدمات بهداشتی به افرادی که بیشتر نیاز دارند، می‌شود. این پیامدهای ناخواسته نشان‌دهنده چالش‌های جدی است که سیستم کنترل بین‌المللی مواد مخدر با آن روبه‌رو است، اما نباید دستاوردهای مهم آن، تحت الشعاع این پیامدهای ناخواسته قرار گیرند. تحت سیستم کنترل فعلی، بسیار بعید به نظر می‌رسد که جهان بار دیگر با چنان مشکلی مواجه شود که کشور چین در صدسال پیش با آن مواجه بود. مجموعه اقداماتی که سازمان ملل متحد در

طول این هفت دهه از آغاز تأسیس تا سال ۲۰۱۶ در جهت مقابله با مواد مخدر انجام داده است، موفقیت‌آمیز بوده و تمامی داده‌های موجود حاکی از آن است که تولید و مصرف مواد مخدر در مقایسه با پیش از تشکیل سازمان ملل متحد، بسیار کاهش یافته است (به‌جز حشیش که استفاده از آن شایع‌تر از گذشته شده است).

مقابله با تطهیر درآمدهای نامشروع حاصل از مواد مخدر، تأسیس گروه ویژه اقدام مالی، کنفرانس پالرمو و مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی از دیگر اقدامات مهم سازمان ملل متحد در جهت مقابله با مواد مخدر بود. در دهه ۹۰، این سازمان با بررسی اقدامات و نتایج حاصل از آنها به این نتیجه می‌رسد که باید هم‌زمان هم رویکرد مقابله با عرضه و هم رویکرد مقابله با تقاضا را دنبال کرد. ظهور رویکردهای مبتنی بر کاهش مجازات تنبیهی و اتخاذ رویکردهای واقع‌بینانه‌تر نسبت به مواد مخدر، آغاز تغییر در رژیم جهانی کنترل مواد مخدر کنونی را نشان می‌دهد. رژیمی که در گذشته روش سخت‌گیرانه‌ای را در پیش می‌گرفت، اما این روش با مباحث حقوق بشری در حال تعدیل شدن است. جامعه جهانی در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی، جنگ با مواد مخدر را آغاز کرد و در دهه ۹۰، مدارا با مواد مخدر و از سال ۲۰۱۰ به این‌سو، موضوع قانونی‌سازی را مطرح می‌کند. در سال‌های اخیر، مباحث جرم‌زدایی از مواد مخدر، به دلیل اتخاذ رویکردهای حقوق بشری توسط سازمان ملل متحد صورت گرفته است.

مجازات اعدام از انتقادآمیزترین روش و برخورد سخت‌گیرانه‌ای بود که توسط سازمان ملل متحد مورد انتقاد قرار گرفت. حفاظت از حقوق بشر که پیش‌تر در اعلامیه حقوق بشر که حدود هفتاد سال پیش تصویب شده بود، مورد شناسایی قرار گرفته است. در ماده ۲۵ این اعلامیه جهانی، سلامت به‌عنوان یک حق اساسی ذکر شده است. پس به این دلیل، روند مبارزه با مواد مخدر و اجرای کنوانسیون‌های مواد مخدر، باید با توجه به سلامت و حقوق بشر، روند خود را ادامه دهد. سازمان ملل متحد روزبه‌روز انتقادهای گسترده‌تری را به سیستم فعلی مبارزه با مواد وارد می‌کند که بیشتر آنها از منظر حقوق بشری این سیستم را مورد سرزنش قرار می‌دهند. موضوع حقوق بشر که امروزه تبدیل به یک جنبش

بین‌المللی رو به رشد شده است، در اجرای مقررات و اقدامات مربوط به کنترل مواد مخدر، در حال برجسته‌شدن است. استفاده از مجازات اعدام برای جرائم مربوط به مواد مخدر در جامعه جهانی به شدت زیر سؤال رفته و باعث تقابل‌هایی شده است. رویکرد مقابله با عرضه باوجود آنکه موفقیت‌هایی در پی داشته، پیامدهای ناخوشایندی نیز به همراه داشته است. تاریخ نشان می‌دهد که برخورد با پدیده بزهکاری با سلاح کیفر، موفقیت‌آمیز نبوده است. اصولاً مبارزه با معلول بدون توجه به علت، در نهایت اقدام مفید و نتیجه‌بخشی نخواهد بود. اقدامات پیشگیرانه برای جلوگیری از ارتکاب جرم، بهترین راهکاری است که می‌تواند جامعه، اعم از جامعه داخلی یا بین‌المللی را در مقابل پدیده مجرمانه مصون نگه دارد، ولی این راهکار، هیچ‌وقت با موفقیت صد درصد همراه نخواهد بود.

با بررسی وضعیت مواد مخدر در جهان و اقداماتی که توسط سازمان ملل متحد در این راستا در طول زمان صورت گرفته است نمی‌توان به این نتیجه رسید که اتخاذ رویکرد مقابله با تقاضا به‌تنهایی قادر است تمامی مشکلات ناشی از مواد مخدر در جهان را برطرف سازد. این پیام باید به‌روشنی به مصرف‌کنندگان مواد مخدر داده شود که برای عبور از این وضعیت ناگوار، به آنها فرصت داده می‌شود و هرگز این اجازه داده نخواهد شد که خودشان و اطرافیانشان تباه شوند. همین‌طور کاهش تقاضا زمانی موفق خواهد بود که سه رکن پیشگیری از مواد مخدر و آموزش، درمان مواد مخدر و مبارزه با مواد مخدر و ممنوعیت آن در کنار یکدیگر دیده و اجرا شوند. برای اتخاذ هر طرح و سیاست مواد مخدری باید در گام نخست، اثرات آن بر کاهش تقاضا و پیشگیری از آن در نظر گرفته شود. رویکرد مقابله با تقاضا باید به همراه رویکرد مقابله با عرضه همراه شود. زمانی شاهد کاهش این مصائب و مشکلات مصرف مواد مخدر در کشورهای مختلف جهان خواهیم بود که این دو رویکرد در کنار یکدیگر و هم‌زمان با هم اجرا شوند؛ چراکه مکمل یکدیگرند و اجرای هم‌زمان این دو رویکرد باعث خواهد شد نقاط ضعف یکی به‌وسیله نقاط قوتی که در رویکرد دیگر وجود دارد پوشانده شود و در نهایت نتیجه مطلوب حاصل شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. رشته‌کوه آند طولانی‌ترین رشته‌کوه جهان است. آند به شکل زنجیره‌ای در راستای کرانه باختری آمریکای لاتین قرار گرفته است.
۲. این گروه شامل هفت کشور صنعتی جهان یعنی: آلمان، فرانسه، ایتالیا، ژاپن، بریتانیای کبیر، آمریکا و کانادا است.
۳. این نهاد در ابتدا صرفاً به منظور ایجاد یک شبکه جهانی برای مبارزه با پولشویی تأسیس شد، اما پس از حادثه یازدهم سپتامبر، حوزه فعالیت خود را علاوه‌بر پولشویی، به مبارزه با تأمین مالی تروریسم هم تعمیم و توسعه داد و امروزه به‌طور مشخص در این دو حوزه فعالیت دارد (عباسی، ۱۳۸۶: ۱۵۲).
۴. تطهیر پول فرایندی است که طی آن پول نقد یا دیگر عواید حاصل از فعالیت‌های نامشروع، تغییر ماهیت می‌دهند به نحوی که به نظر می‌آید سرمایه مورد نظر منشأ قانونی دارد. این سیستم قادر خواهد بود که قاچاقچیان مواد مخدر را ردیابی و شناسایی کرده و با آنها برخورد کند (مرتضوی قهی، ۱۳۸۳: ۲۷).
۵. کشورهایی که مواد مخدر قاچاق و داروهای روان‌گردان از داخل آنها که نه مرکز تولید و نه مقصد نهایی آنها است، عبور داده می‌شود.
۶. منعکس‌کننده اصل «رویکرد متعادل» بود که نخستین بار در طرح جامع یک سال قبل مقرر شده بود که کشورهای عضو کنوانسیون ۱۹۸۸ باید آن را می‌پذیرفتند.
۷. مرکز پیشگیری از جرائم بین‌المللی به دنبال ترویج پیشگیری از جرم و توسعه شیوه‌های مؤثر و الهام‌بخش بین سیستم عدالت کیفری و جامعه مدنی در تمامی کشورها و شهرها است و تنها سازمان جهانی غیردولتی است که به‌طور اختصاصی بر پیشگیری از جرم و امنیت جامعه متمرکز شده است (<http://www.crime-prevention-intl.org>: Presentation).
۸. برنامه دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد برای جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۹۹ آغاز شد.
۹. این چهار مورد عبارت بودند از: ۱- مفهوم مسئولیت مشترک (که قبلاً در اعلامیه ۱۹۸۴ کنترل قاچاق و سوء‌مصرف مواد مخدر به‌عنوان مسئولیت جمعی از آن یاد شده بود)؛ ۲- رویکرد متوازن؛ ۳- احترام به حاکمیت ملی و تمامیت ارضی کشورها؛ و ۴- اشاره به منشور سازمان ملل متحد و حقوق بشر.
۱۰. جرم‌زدایی، عبارت است از عقب‌نشینی حقوق کیفری از رهگذر زائل کردن کامل وصف مجرمانه از جرم یا بیرون بردن رفتار از قلمرو قانون جزا و باقی گذاشتن آن در گستره اقتدار عمومی که مستلزم اعمال کنترل‌های غیرکیفری است (محمودی جانکی، ۱۳۸۷: ۳۲۱).

منابع

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۵)، «کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های بین‌المللی در زمینه مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم». بازیابی‌شده در ۱۳۹۵/۱۲/۱۹، قابل دسترسی در: <http://www.cbi.ir/simplelist/9308.aspx>
- بقایی همامانه، اسماعیل (۱۳۸۵)، *مقابله با فساد در حقوق بین‌الملل (با تأکید بر کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد)*، پایان‌نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران: دانشکده حقوق.
- بیابانی، غلامحسین و افسانه مظفری (۱۳۹۲)، «جرائم سازمان‌یافته ملی و فراملی»، *کارگاه*، دوره دوم، شماره ۲۴: ۳۱-۴۶.
- خبرگزاری پارسینه (۱۷ بهمن، ۱۳۹۴)، *همایش سیاست‌های جایگزین درباره مواد مخدر*. بازیابی‌شده در ۱۳۹۶/۱/۵، قابل دسترسی در: <http://www.parsine.com/fa/news/273243>
- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۲۳ بهمن، ۱۳۹۵)، «وزیر کشور: گردش مالی قاچاق مواد مخدر یک هزار و ۵۰۰ میلیارد دلار است». بازیابی‌شده در ۱۳۹۵/۱۲/۱۷، قابل دسترسی در: <http://www.irna.ir/fa/News/82426615>
- ذبحی، حسین (۱۳۹۴)، شرح و بررسی قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاقات بعدی آن با تکیه بر آرا و نظریه‌های مشورتی، جلد سوم، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه.
- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۴)، «آشنایی با یکی از سازوکارهای نوین مبارزه با مواد مخدر: حمل و تحویل بر نظارت»، *فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی*، سال نهم، شماره ۳۴ و ۳۵: ۳-۲۶.
- زکریایی، محمدعلی (۱۳۹۲)، *مقایسه تطبیقی سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با مواد مخدر (دو دهه اخیر)*، تهران: کمیته مستقل مبارزه با مواد مخدر مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- سلیمی، صادق (۱۳۸۲)، «جنایت سازمان‌یافته فراملی در کنوانسیون پالمو و آثار آن». *مجله حقوقی*، شماره ۲۹: ۱۶۹-۲۱۲.
- شمس ناتری، محمدابراهیم (۱۳۸۳)، «جرائم سازمان‌یافته»، *فقه و حقوق*، دوره یکم،

شماره ۱۰۹:۱-۱۳۰.

صابری، بهزاد (۱۴ مهر، ۱۳۹۳)، «ایران و نظام جهانی مقابله با جرائم سازمان یافته فراملی». بازیابی شده در ۱۳۹۶/۱/۴، قابل دسترسی در:

<http://www.irna.ir/fa/News/81338468>

صبح قزوین (۲۰ شهریور، ۱۳۹۵)، «کنوانسیون پالمو چیست و چه تهدیداتی را برای ایران به وجود می آورد». بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱/۴، قابل دسترسی در:

<http://sobheqazvin.ir/news/215267-newscontent>

عباسی، اصغر (۱۳۸۶)، «معرفی گروه ضربت اقدام مالی علیه پولشویی»، پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی، سال دوم، شماره ۵: ۱۴۷-۱۶۹.

کوشا، جعفر و فرهاد شایگان (۱۳۹۰)، «نگرشی بر قاچاق مواد مخدر و قاچاق مهاجرین در معاهدات بین المللی»، مجله تحقیقات حقوقی، سال چهاردهم، شماره ۵۵: ۱۶۵-۲۱۱.

مؤسسه دانشنامه پلیس (۱۷ خرداد، ۱۳۹۴)، «حمل و تحویل تحت نظارت». بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱۱/۸، قابل دسترسی در:

<http://police.ir/?fkeyid=&siteid=29&pageid=4546&newsview=10195>

مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد (۲۳ آذر، ۱۳۹۵). بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱۰/۱، قابل دسترسی در: <http://www.unic-ir.org>

مشاطیان، بهناز (۱۳۸۹)، *نظام ملل متحد در جمهوری اسلامی ایران*، تهران: سازمان ملل متحد در ایران.

مقدم، علی اصغر (۱۳۹۱)، ارزیابی سیاست های مختلف کنترل قاچاق مواد مخدر با استفاده از سیستم های پویا (SD) و به کارگیری متدلوژی سیستم های نرم (SSM)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی.

Adams, M. (2015, may 8), *The United Nations has urged the international drug rules*, Retrieved January 24, 2017, from: <http://hightimes.com/news/united-nations-asked-to-change-international-drug-laws>

Annan, K. (2005), In larger freedom: Towards development, security and human rights for all, UN Doc No A/59/2005. March 21.

Associated Press (US). (2016, April 14), *Open letter to UN chief calls for global drug policy shift*, Retrieved January 2, 2016, from: <http://www.undrugcontrol.info/en/newsroom/latest-news/item/6860-open-letter-to-un-chief-calls-for-global-drug-policy-shift>

Barrett, D. (2010), Security, development and human rights: Normative, legal and policy challenges for the international drug control system, *International Journal of Drug Policy*: 140-144.

Barrett, D. (2010), Security, development and human rights: Normative, legal

- and policy challenges for the international drug control system, *International Journal of Drug Policy*, Vol.21, No.2: 140-144.
- Count The Costs, The War on Drugs: Undermining Human Rights, Retrieved April 10, 2017, from: http://www.countthecosts.org/sites/default/files/Human_rights_briefing.pdf
- Declaration of the International Conference on Drug Abuse and Illicit Trafficking and Comprehensive Multidisciplinary Outline of Future Activities in Drug Abuse Control. Retrieved February 1, 2017, from: <http://www.nzdl.org/gsdmod?e=d-00000-00-off-0cdl-00-0-10-0-0-0direct-10-4-0-0l-11-en-50-20-about-00-0-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00-0-11-10-0utfZz-8-00&cl=CL1.12&d=HASH6756f63121ab31e2e8bfbfc.5>=2>
- Economic and Social (1998, January 14), International cooperation on eradication of illicit drug crops and promotion of alternative development programmers and projects, Retrieved March 3, 2016, from: https://www.unodc.org/documents/commissions/CND/CND_Sessions/Other_Documents/1998_2nd-Special-Session-CND-UNGASS/E-CN7-1998-PC-7.pdf
- International Narcotics Control Board, *The International Narcotics Control Board*, Retrieved February 5, 2017, from: <https://www.incb.org/incb/en/about.html>
- Jelsma, M. (2011), The Development of International Drug Control: Lessons Learned and Strategic Challenges of the Future, International Drug Policy Consortium.
- Lines, R. (2007), The Death Penalty for Drug Offences: A violation of international human rights law, International Harm Reduction Association.
- National Institute on Drug Abuse (2007), *Monitoring the Future – national survey results on drug use, 1975-2006*, Bethesda: National Institutes of Health Publication.
- Open society foundations (2016, June), **What Is UNGASS 2016?** Retrieved February 3, 2017, from: <https://www.opensocietyfoundations.org/explainers/what-ungass-2016>
- Pietschmann, T. (2007), A century of international drug control, *Bulletin on narcotics*, Vol.59, No.(1-2): 1-167.

- Pietschmann, T. Tullis, M. & Leggett, T. (2010), *A Century of International Drug Control*, Vienna: United Nations Publications.
- Piqueres, S. L. (2016, JUNE 27), *International Day against Drug Abuse and Illicit Trafficking*, Retrieved February 3, 2017, from: <https://epthinktank.eu/2016/06/27/international-day-against-drug-abuse-and-illicit-trafficking>
- The United Nations Fund for Drug Abuse Control**, Retrieved February 8, 2017, from: https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/bulletin/bulletin_1971-01-01_2_page002.html
- The United Nations Treaty Collection, *Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General*. Retrieved February 1, 2017, from <https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx?clang=en>
- TNI (2008), *10 Years TNI Drugs & Democracy Program 1998-2008*, Amsterdam: Studio Zest Publications.
- Treaties Office (2007, August 9), **Summary of Treaty**, Retrieved February 10, 2017, from <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepare/CreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?redirect=true&treatyId=526>
- United Nations. (1998), *Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic substances 1988*, New York: United Nation Office on Drug and Crime Publications.
- United Nations (1992), *The United Nations and Drug Abuse Control*, New York: United Nation Office on Drug and Crime Publications.
- United Nations (1999), *Action Plan against Illicit Manufacture, Trafficking and Abuse of Amphetamine-type Stimulants and their Precursors*, Vienna: United Nation Office on Drug and Crime Publications.
- United Nations (2009), *The international drug control conventions*, New York: United Nation Office on Drug and Crime Publications, From: https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf
- United Nations International Drug Control Program (1998, June 8-10), *United Nations General Assembly Special Session on the World Drug Problem*, Retrieved February 10, 2017, from: <http://www.un.org/ga/20special/presskit/themes/altdev-6.htm>
- United Nations Office on Drugs and Crime (2015), *World Drug Report 2015*, Retrieved February 1, 2017, from: https://www.unodc.org/documents/wdr2015/World_Drug_Report_2015.pdf

- United Nations Office on Drugs and Crime (2016), *UNODC Annual Report covers activities during 2016*, Retrieved February 1, 2017, from: https://www.unodc.org/documents/AnnualReport2015/Annual_Report_2016_WEB.pdf
- United Nations. (1999), Political Declaration, Guiding Principles of Drug Demand Reduction and Measures to Enhance International Cooperation to Counter the World Drug Problem Special Session of the General Assembly Developed to Countering the World Drug Problem together, Vienna: United Nation Office on Drug and Crime Publications.
- Walker, R. A., & Boyer, B. (2005), *A glossary of terms for UN delegates*, United Nations Publications.
- William, V., & McAllister, B. (2000), *Drug Diplomacy in the Twentieth Century*, An International History.

